

HERMAN ZITA

SZOCIOLÓGIA ÉS POLITOLÓGIA

A deliberatív közvélemény-kutatás nemzetközi gyakorlata

Mi a deliberatív közvélemény-kutatás?

A deliberatív kifejezés szótári jelentése: *eszmecserét magában foglaló*. James S. FISHKIN, a módszer szülőatyja így definiálja a deliberációt: *„szemtől szembeni beszélgetés, amelyben a résztvevők szándékolatlan vetnek fel és beszélnek meg egymással versengő érveket, hogy ítélet mondhassanak egy adott probléma különböző megoldásaira.”*¹ A magyar elnevezés gondolkodtató közvélemény-kutatás lett.

A deliberatív közvélemény-kutatás valójában egy komplex döntéshozatali módszer, amely adatgyűjtést is magában foglal. Különböző szempontok és prioritások meghatározásával politikai, marketing- és tudományos célokra használható, amely egy meghatározott keretrendszerben működik. Megalkotója, James S. Fishkin a módszerre licencjoggal rendelkezik.

Eddig 12 országban több mint 45 alkalommal rendeztek deliberatív közvélemény-kutatást, minden alkalommal Fishkin és társa, Robert C. LUSKIN közreműködésével.²

---

¹ http://www.svet.lu.se/links/Demokratiuresurser/papers_deliberativ_demokrati/FilterMirrorMob.pdf

² Az összegyűjtött kutatások összefoglalóját lásd a mellékletben.

A módszer rövid leírása

Minden deliberatív közvélemény-kutatás egy reprezentatív minta megkérdezésével kezdődik a kutatás vagy kísérlet tárgyáról, az érintett problémáról vagy problémacsoportról. Ez a megkérdezés általában telefonos interjút vagy személyesen lekérdezett kérdőívet jelent.

Ezt követően a minta egy része összegyűlik, hogy megbeszéljék a problémát. Általában egy hétvégét töltenek adott helyen és az ellátás és az utazási költségeken kívül még némi anyagi juttatásban is részesülnek a résztvevők.

Az alcsoport kiválasztásának módja változó, de törekednek arra, hogy a résztvevők két-hatszáz fős³ reprezentatív mintáját jelentsék a megkérdezett célpopulációnak.⁴ Ez nem minden esetben valósul meg.⁵

Mielőtt megérkeznének a résztvevők, gondosan összeállított háttéranyag-csomagot kapnak, amely a nagyközönség számára is elérhető. Ez a brosúra magyarázó és tájékoztató szövegekből, statisztikákból és minden álláspontot azonos súllyal megjelenítő szövegekből áll.⁶

A rendezvényen vagy egy kiscsoportos beszélgetésre kerül sor, vagy kiscsoportos beszélgetések és plenáris ülések váltogatják egymást akár egy teljes hétvégén keresztül. A kiscsoportos beszélgetésekben tizenkét-tizenhét fő vesz részt. Ezek fókuszcsoportokhoz hasonlóan szervezett beszélgetések, amelyeket képzett moderátorok vezetnek. A moderátor biztosítja, hogy mindenki szóhoz juthasson, valamint megelőzi és kezeli az esetleges agresszív reakciókat. Feladata még, hogy lehetőleg az adott problémacsoport minden fontos aspektusát szóba hozza a beszélgetésen.⁷ Pontosan ezért a deliberatív közvélemény-kutatás egyik csapdája lehet, ha a moderátor nem eléggé képzett, vagy nem végzi jól a dolgát.⁸ A plenáris ülésekre a csoportok kérdésekkel készülnek, amelyeket a csoport egyik tagja tesz fel a meghívott előadóknak, akik lehetnek szakértők vagy politikusok.⁹ A meghívott vendégek általában egymásra is reflektálnak kerekasztal-beszélgetésekhez hasonlóan. Az esemény zárásaként a résztvevőktől lekérdezik még egyszer az eredeti kérdőívet, pontosan ugyanazokkal a kérdésekkel, amelyeket az első nagymintás

³ http://www.hc-sc.gc.ca/ahc-asc/pubs/public-consult/2000decision/5-tech-deliberat_e.html

⁴ A kutatás problematikája határozza ezt meg, és nem jelent automatikusan országos reprezentatív mintát.

⁵ Lásd a mellékletben a norvég esetet, ahol 1999-ben egy reprezentatív 1200-as lekérdezéséből 48-an vettek részt a hétvégén. GREGOR ANIKÓ egy másik aspektusból vizsgálja ezt a kérdést a kötetben megjelenő tanulmányában.

⁶ A Magyar Agora brosúrája elérhető a magyaragora.org címen és a <http://cdd.stanford.edu>, illetve a <http://ida.org.au> honlapokon is vannak fent ilyen brosúrák.

⁷ http://www.pbs.org/newshour/forum/january96/fishkin_1-19.html

⁸ http://www.hc-sc.gc.ca/ahc-asc/pubs/public-consult/2000decision/5-tech-deliberat_e.html

⁹ Ilyen minőségükben Tony Blair és Al Gore is részt vettek deliberatív közvélemény-kutatáson.

kérdésben feltettek. Előfordulhat, hogy a kétszer lekérdezett kérdőív, amellyel a változást mérik, nem előtte-utána, hanem közben-utána keletkezik. Ezt általában megelőzi egy másmilyen megkeresés, így ez gyakran háromszoros lekérdezést jelent (HANSEN, 1999).

Általában a deliberációban törekednek arra, hogy egy kontrollcsoport segítse az eredmények validálását. A kontrollcsoport vagy a nagy mintában eleve szereplő, hasonló paraméterű egyének csoportja, amely a deliberációban nem vesz részt, vagy egy semleges, új egyénekből álló, de az eredetihez hasonló összetételű csoport.

A deliberáció egy másik típusa, amikor az egész folyamat az interneten zajlik. Itt minden esetben mikrofon segítségével beszédinput éri a résztvevőket, akik egyszerre tartózkodnak online egy erre a célra fejlesztett virtuális szoftverkörnyezetben.

Látható tehát, hogy egy viszonylag költségigényes és hosszú szervezést igénylő folyamatról van szó. A jövőben valószínűleg egyre több internetes deliberatív közvélemény-kutatás várható, mivel ez a módszer sokkal olcsóbb, és segítségével az egymástól távol lévő kérdezettek könnyen kommunikálhatnak.

A módszer filozófiája

Fishkin komoly filozófia és politikai elemzési megfontolásokat sorakoztat fel a módszer háttérében.¹⁰ Számára ez egy „*Civic education*” projekt,¹¹ azaz kimondott célja a nevelés. Kasper Møller HANSEN szerint a deliberatív közvélemény-kutatás az athéni demokrácia ideálját kombinálja a képviseleti kormányzással, befolyásolja, és nem megjósolja a közvéleményt (HANSEN, 2002).

A módszert elsősorban közpolitikai kérdések eldöntésére és megvitatására találta ki Fishkin (FISHKIN, 1991), mint az első, a 1994-es angliai bűnözéssel foglalkozó deliberatív közvélemény-kutatásból is látszik már. Valójában egy döntéshozatali alternatíva megvitatásáról és egy közpolitikai kérdésben tett javaslatról van szó.

Itt rögtön fel is merül a kérdés, miért lehet jobb egy ilyen módszer, mint a hagyományos képviseleti demokráciában megválasztott vezetők döntései. A legnyilvánvalóbb válasz az, hogy a résztvevőknek nem kell foglalkozniuk azzal, hogy megválasztják-e majd újra őket, és nincsen feltétlenül követendő pártálláspont sem. A résztvevők elmondhatják a véleményüket szabadon anélkül, hogy bármilyen társadalmi nyomás nehezedne rájuk.

Megint más kontextusban – állítja Fishkin – a módszerével valódi attitűdök-ről tanúskodó válaszokat kaphatunk, és a válaszadók nem a standardizált, végig

¹⁰ <http://cdd.stanford.edu/press/2006/bostonreview-nation.pdf>

¹¹ Magyarul: népnevelés

nem gondolt attitűdválasztásra kényszerülnek, amelyeknek a megbízhatósága és érvényessége megkérdőjelezhető (HANSEN, 2002).¹² Ezen az úton továbblépve Fishkin javasolta, hogy az elnökválasztások előtt legyenek „deliberatív napok”.¹³ A gyakorlati megvalósítás technikai nehézségein kívül az a legnagyobb baj ezzel az elképzeléssel, hogy semmi nem bizonyítja, hogy a beszélgetés után átgondoltabb véleményekkel rendelkeznek a résztvevők, ahogyan ezt RYAN kifejti a könyv kritikájában.¹⁴ Ryan szerint a deliberáció nem feltétlenül éri el az a célt, hogy jobb állampolgárokat neveljen. A módszer másodlagos célja, nevezetesen, hogy tisztább és átláthatóbb politikát generáljon nem feltétlenül érhető így el, hiszen a politikusok a deliberáción résztvevők manipulálására új módszereket találnának ki.

Nemzetközi összehasonlítás

A deliberatív közvélemény-kutatások nemzetközi összehasonlítása meglehetősen nehéz, mivel igen kevés adatot lehet fellelni róluk, és azok is főképp másodlagos forrásokból, például médiatudósításokból származnak. Ennek feltehetően az oka, hogy kevés deliberatív közvélemény-kutatásról gondolják azt a szervezői, hogy annak hosszú távon is jelentősége lenne, mivel általában aktuális témákról szólnak, és nem csapnak túl nagy hírverést a kutatásoknak. Leginkább csak arról lehet tudomást szerezni, hogy megrendezésre került egy-egy esemény. Az általunk fellelt adatok a tanulmány mellékletében szereplő táblázatban megtalálhatóak.¹⁵

---

¹² A szerző itt a 1975-ben lezajlott Public Affairs Act [közügyekkel foglalkozó törvény] kutatásra hivatkozik.

¹³ <http://cdd.stanford.edu/>, illetve ACKERMAN, B. – FISHKIN, J., *Deliberation Day*, Yale: Yale University Press, 2004

¹⁴ <http://cdd.stanford.edu/press/2006/bostonreview-nation.pdf>

¹⁵ Valószínűleg ebben a nyelvi faktor is játszik valami szerepet, de elhanyagolható, hiszen az angol, illetve francia nyelvterületen megrendezett deliberatív közvélemény-kutatásokról sem található több adat, másrészt, mivel a deliberatív közvélemény-kutatás licencelt termék és a Fishkin engedélyéhez kötött, minden esetben léteznie kellene egy angol dokumentációnak is, és annak is hozzáférhetőnek kellene lennie az interneten.

A deliberáció típusai

Ha sorra vesszük és csoportosítjuk az eddig lezajlott projekteket, akkor az első megközelítés, nevezetesen az időrendiség szempontja nem igazán beszédes. Ezért inkább a kutatások tematikai komplexitása szerint csoportosítjuk az eseményeket. A skála a teljes egészében számszerűsíthető jelöltválasztástól a szinte kizárólag kvalitatív módszerekkel megfogható társadalmi vitáig terjed.

A legegyszerűbb esetben két ember, két jelölt között kell dönteni, és a deliberatív közvélemény-kutatás célja, hogy a két jelölt megmértesse a szavazói között. Erre példa a 2006-os athéni deliberáció, de a Fishkin-féle Deliberatív Nap utópiája is ide számítható, hiszen egyszerű választásról van szó, ahol a változás kitűnően követhető. Ennél az esetnél persze kérdéses, hogy a szavazásban mennyire számítanak azok az értékek, amit a jelölt magáénak vall.

Ennél valamivel bonyolultabb eset, mikor egy konkrét ügyben kell igen-nem döntést hozni. Ebben az esetben a mögöttes értékek sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak. Tipikusan ilyen példa az euró dán bevezetését megelőző deliberatív közvélemény-kutatás, vagy az ausztráliai „*Mondj igent vagy nemet a köztársaságra!*” című deliberáció.¹⁶ Ennél a típusnál a változás nagyon egyszerűen kimutatható, és mindenképpen meghatározható iránya van a döntéseknek, amely két álláspont mentén polarizálja a résztvevőket.

A következő típusban összetettebb problémákat középpontba állító projekteket találunk. Ilyen például a két New Heavenben megrendezett deliberatív közvélemény-kutatás a repülőtérről és a város költségvetéséről, vagy olyan közpolitikai kérdésekkel foglalkozó deliberációk, mint például ami a kínai Zeguo Wenlingban zajlott az infrastrukturális fejlesztésről.

A negyedik típusba össztársadalmi kérdésekkel foglalkozó deliberatív közvélemény-kutatások tartoznak, ahol bonyolultságánál fogva már maga a kérdés megfogalmazása is nehézségekbe ütközik. Ezeket hívja a szakirodalom *átkozott problémáknak*,¹⁷ ahol már önmagában a problematika definiálása is kihívást jelent, és a feltett kérdésekre nincsen egyedül üdvözítő jó válasz (HANSEN, 1999). Ilyen például az *Amerika a világban* sorozat az USA-ban, vagy az *Ausztrália – Kibékülés*¹⁸ elnevezésű deliberatív közvélemény-kutatás, ami az őslakosok és a bevándorlók huszonegyedik századi együttélését állította fókuszba. A deliberatív közvélemény-kutatások ezen típusai természetesen nem válnak el egymástól élesen, és mindig vannak határese-tek.¹⁹

¹⁶ Ennek részletes leírását lásd: <http://www.ida.org.au/australia/australiadelib.php>

¹⁷ Wicked problems

¹⁸ <http://www.ida.org.au/reconciliation/reconciliation.php>

¹⁹ Több kutatás besorolásához pedig nem áll rendelkezésre elég adat.

A deliberatív közvélemény-kutatások összehasonlítása

A Magyar Agora és néhány ausztrál és északír esemény összehasonlítása rávilágíthat az egyes események módszertani finomságaira, és megmutathatja, hogy az egyes témaköröket milyen felfogással dolgoztak fel a különböző deliberatív közvélemény-kutatások.

Az ausztrál deliberatív közvélemény-kutatás²⁰ valójában kétlépcsős felépítésű volt. Az első fordulóban a helyi aboriginál közösségek beszéltek meg javaslataikat. A következő lépcsőben az előző beszélgetésben részt vett személyek egy részét meghívták az országos eseményre a canberrai Régi Parlamentbe, de a többieknek is lehetőséget biztosítottak, hogy videokonferenciával vegyenek részt az eseményen. Végül 347 ausztrál és ebből 107 aboriginál származású személy vett részt a deliberatív közvélemény-kutatáson. Ez az országos esemény egy hétvégén át tartott, a második lekérdezés után pedig egy újabb plenáris ülés következett. Az ausztrál deliberatív közvélemény-kutatást egy prominens politikai tanácsadó testület, valamint szponzorok is segítették.

Az ausztrál deliberatív közvélemény-kutatás struktúrájában és témájában nagyon hasonlít a magyarországi deliberációra, azonban a külső társadalmi szereplők és a politikai környezet hozzáállása más volt. Ausztráliában az esemény elsősorban politikai célokat szolgált, és nagyban hozzájárult az aboriginál kisebbség kulturális és szimbolikus megjelenítéséhez és elfogadtatásához. A Magyar Agora ezzel szemben, sokkal inkább egy valódi tudományos kísérlet volt, amely ugyan hangsúlyos médiamegjelenést kapott, és bevallottan fontos célja volt a közfigyelem felkeltése, de nem volt mögötte központi politikai akarat.

Az első északír deliberációt az Omagh Further Education College szervezte.²¹ A középfokú oktatás reformjáról szólt,²² résztvevői pedig az érintett szülők voltak. Annak ellenére, hogy az északír társadalom igen megosztott, ahol a policy típusú megoldások csak nagyon lassan születnek meg, meglepő módon a szülők békés egyetértésben tettek javaslatot az optimális megoldásra. Az eseménynek korlátozott, de jelentős médiamegjelenése volt a közszolgálati televízióban. A Magyar Agóra ez annyiban hasonlít, hogy szintén egyetemi szervezésű esemény volt, melyet a közszolgálati tévé támogatott, és amely egy összetett kérdéscsoportra koncentrált, jellegében multidiszciplináris megközelítésben.

---

²⁰ *Australia Deliberates – Reconciliation – Where from here?* [Ausztrália deliberál – Kibékülés – Hova tovább?], 2001. www.ida.org

²¹ <http://cdd.stanford.edu/polls/nireland/2007/omagh-results.pdf>

²² <http://cdd.stanford.edu/polls/nireland/2007/omagh-percent.pdf>

A deliberáció értelmezési keretei

A deliberáció egy olyan komplex adathalmazt hoz létre, amelyet több szempontból is lehet értelmezni és kutatni. A magától értetődő politikai elemzői és döntéshozatali szerepen túl a módszer a politikai filozófia, a szociológia, a kommunikációelmélet, a pszichológia és a pedagógia tudományterületén egyaránt hasznosítható.

Politikafilozófia és demokraciáelmélet

Maga az ötlet, hogy az egyre passzívabbá váló társadalom aktivizálásával megalapozottabb döntéseket lehet hozni a közmegegyezés segítségével, nem új. Sok kortárs politikai gondolkodó mondja, hogy párbeszédre van szükség a közszférában. A párbeszéd egyre több embert involválhat a politikai kérdésekben, és ezzel növelhető a rendszer legitimitációja. Ehhez vihet közelebb a deliberatív közvélemény-kutatás módszere.

A deliberatív közvélemény-kutatás egész elgondolásból az következik, hogy a módszer a változás mérésére van optimalizálva. Fishkin ezt nyíltan ki is mondja, egy interjúban, amikor megkérdezték tőle, hogy a kutatások kérdéseinek megfogalmazása nem befolyásolja-e az eredményt. Mire ő azt válaszolta, hogy az eredmény maga a változás.²³ Ettől még természetesen törekedni kell a minél semlegesebb kérdésfeltevésekre.²⁴

Fishkin szerint a hagyományos közvélemény-kutatásokat jellemző tudatos ignorancia és a kollektív cselekvés kudarca az embereket kizárja a valódi döntéshozatalból. A kics csoportos beszélgetésekkel, amelyekben ütköző álláspontok találkoznak, valamint a szakértők meghallgatásával arra tudjuk kényszeríteni a résztvevőket, hogy elgondolkozzanak, és ennek megfelelően képesek legyenek megváltoztatni a véleményüket. A deliberatív kutatás Fishkin szerint kiutat jelenthet a demokraciadeficitből, mivel tette kényszerít, amely itt a részvételt és a gondolkodást jelenti, és ezzel egy időben egy olyan közeget alakít ki, amelyben más vélemények is szisztematikusan előkerülnek.²⁵

A probléma már régóta ismert, a társadalmi választáselmélet néven került be a köztudatba.²⁶ Arrow lehetetlenségi tétele (1951)²⁷ négy axióma elfogadásával

²³ Szó szerint: „*We are interested in the change, before and after, and the question is asked in the same way both times.*”, http://www.pbs.org/newshour/forum/january96/fishkin_1-19.html

²⁴ http://www.pbs.org/newshour/forum/january96/fishkin_1-19.html

²⁵ <http://www.onlineopinion.com.au/view.asp?article=1738>

²⁶ <http://cdd.stanford.edu/research/papers/2000/structuration.pdf>

²⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Social_Choice_and_Individual_Values

azt állítja, hogy nem hozható létre igazságos választási rendszer kettőnél több alternatíva esetére. Az axiómák:

- 1) általános érvényű, vagyis minden preferenciasorrend értelmes választási lehetőséget jelent;
- 2) Pareto-hatékony, vagyis ha a szavazók A-t preferálják B-hez képest, akkor a preferenciasorrendjük is ennek megfelelő;
- 3) az eredmény független a további lehetőségektől, vagyis az A és B közötti preferenciasorrend csak a két lehetőség iránti szimpátiától függ;
- 4) senki nem határozhatja meg egyedül a választás kimenetelét (nem erőltetheti rá akaratát diktátorként az egész társadalomra).²⁸

Három vagy több alternatíva esetén véletlenszerű vagy optimálisnál rosszabb eredményt hoz az összes választási rendszer, ami a választói elégedettséget csökkenti. Az axiómák alapján látható, hogy nem lehet olyan tökéletes választási rendszert kialakítani, ahol több mint két lehetőség van,²⁹ vagyis minden társadalmi választás tökéletlen.

Ha a választók preferenciasorrendje nem felcserélhető, akkor a rendszer hatékonyabb. A deliberatív közvélemény-kutatás segít megelőzni az egyszerű többségi szavazást, melynek kimenetele csupán a szavazatok sorrendjétől függ, mivel azoknak egy tudatosabb sorrendet alakít ki. Tudatos döntések sorozatában ennek lényegesen kisebb az esélye, hiszen sokkal inkább valamilyen dimenzió alapján strukturált preferenciákat kapunk; ez biztosítja, hogy van olyan preferenciasorrend az összes lehetőség közül, amelynek mindenképpen van nyertese: ezt nevezi a szakirodalom Condorcet-nyertesnek. Ez azt jelenti, hogy nem alakul ki visszatérő többség a mediánszavazó elméletek alapján.³⁰ Az elméletnek a központi része, hogy létezik egy teljesen átlagos szavazó, akinek a preferenciasorrendje leírható.

Fishkin elképzelése a következő: az információátadás során a véletlenszerű, és a rosszul, logikátlanul, hibás információ alapján alkotott preferencia-sorrendek megváltoznak, azaz egy-egy deliberatív közvélemény-kutatás közelebb tudja hozni a véleményeket egy olyan ideális helyzethez, melyben nem alakulhat ki visszatérő többség, mivel egy helyre fókuszálnak a döntések, ami a mediánszavazó, azaz az elméleti átlagos szavazó, döntésével megegyező preferenciasorrend.³¹

Természetesen nem minden problémafelvetés szűkíthető le annyi dimenzióra, hogy biztosan strukturált preferenciákat kapjunk a végén (List, 2001). Ez a gondo-

²⁸ <http://www.sdc.org/~ksjim/arrow.txt>

²⁹ <http://www2.chass.ncsu.edu/garson/pa765/socialchoice.htm>

³⁰ <http://rdc1.net/forthcoming/medianvt.pdf>

³¹ Ezt a jelenséget nevezzük *single-peakednessnek*. Részletes leírását ennek a folyamatnak lásd FISHKIN ET AL, 2007

latmenet, a szerző szerint szépen illusztrálja, miért nem lehet igen sokoldalú és „dimenziómentes” kérdésekről jó deliberatív közvélemény-kutatásokat rendezni, dimenziómentes alatt azt értve, hogy olyan kérdésről, amire társadalmilag elfogadott módon csak egy válasz adható.

A fishkini típusú deliberációk közös jellemzője, hogy valamilyen laikus, a szakértők vagy szervezők által kiválasztott szűkebb csoport közpolitikai jellegű döntéseket hoz egy keretrendszerben. A legnagyobb múltra visszatekintő módszer az állampolgári tanács (angolul *citizens' jury*) elnevezésű, amely bírósági ítéletet modellez: a kísérletben résztvevő csoport az esküdtszék szerepét játssza. A csoport az érintettek és a szakértők meghallgatása után elvonul és dönt, ám az esküdtszék döntést megelőző beszélgetése legtöbbször nem publikus. Ezt a módszert már az 1970-es évek óta használják.³² A *konszenzusos konferencia* módszere hasonlít az állampolgári tanácsra, azonban itt egy semleges, tíz főből álló moderátorcsoport választja ki és hívja meg a résztvevőket, definiálja a problémát, amely általában valamilyen közpolitikai kérdés. A tárgyalás általában három egymást követő hétvégén zajlik, lehetőséget adva a résztvevőknek, hogy maguk is informálódjanak közben. Az első két hétvégén képzésen vesznek részt a konferencia tagjai, és a harmadik alkalommal szembesítik őket a szakértőkkel. Ezt a harmadik eseményt szokott megjeleníteni a médiában.³³

Az *állampolgári panel* a konszenzusos konferencia egyik válfaja, ahol a résztvevők kiválasztása nem véletlenszerű, hanem a kiválasztás szempontja az, hogy a tanácskozáson mindenféle – akár szélsőséges – álláspont is képviselve legyen. 1987 és 1999 között például 30 panelt rendeztek egy tucat országban (18-at a Dán Műszaki Tanács szervezett). Az egyes alkalmakkor olyan témák kerültek napirendre, mint a génmódosított élelmiszerek, a sugárkezelt élelmiszerek, a levegőszennyezés, a távmunka, a fogyasztás és környezetvédelem, az oktatástechnika, az autó jövője, a halászat jövője, a nemzeti energiapolitika és a telekommunikáció.³⁴

Kommunikációelmélet

A deliberáció fontosságát kommunikációelméleti nézőpontból az adja meg, hogy segítségével vizsgálható az információátadás, és egyáltalán a kommunikáció hatása a döntéshozatalra. Mindez közelebb vihet az adott helyzetben sikeres politikai kommunikáció felismeréséhez és alkalmazásához. Olyan mechanizmusok is vizsgálhatók általa, mint például az információk közötti szelektálás, az ellentmondásos információk közötti eligazodás, a szintézis, a véleményirányítás stb.

³² <http://www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU37.html>

³³ http://www.hc-sc.gc.ca/ahc-asc/pubs/public-consult/2000decision/5-tech-consen_e.html

³⁴ http://www.hc-sc.gc.ca/ahc-asc/pubs/public-consult/2000decision/5-tech-panel_e.html

A deliberáció fontos eleme a médiában való megjelenítés. Fishkin hisz abban, hogy ha látjuk, hogy az átlagemberek képesek országosan fontos témákról intelligensen beszélgetni, az a lakosság többi részére is bátorítóan hat és utánanéznek majd az adott kérdésnek és megbeszélik környezetükkel.³⁵ Ezért a különböző kutatásokban igyekeznek minél nagyobb és befolyásosabb médiaorgánumot megnyerni a projektnek. Így szerepelt már deliberatív közvélemény-kutatás az amerikai nemzeti televízióban (Public Broadcasting Service – PBS), Nagy-Britanniában szintén egy országos csatornán (Channel 4) és az ausztrál nemzeti tévén (ABC). Az esemény a nem angolszász országokban jellemzően kevesebb teret kapott a televízióban. A Magyar Agora 4 órányi műsoridőben szerepelt az MTV1-en, 6 órában a Kossuth rádióban, és az írott sajtóban valamint az interneten is jelentős volt a reprezentációja.

Kommunikációelméleti szempontból az is vizsgálható, hogy egy deliberatív közvélemény-kutatás milyen mértékben járul hozzá az adott téma sajtóban való megjelenéshez. Az egyes deliberatív közvélemény-kutatások médiakampányként is szolgálhatnak. Minden esetben érdemes tehát sajtóelemzést végezni és megvizsgálni, hogy az információátadás vagy valamelyik döntési alternatíva melletti érvelés kerül-e a megjelenés középpontjába. Az online fórumok is fontos visszajelzési csatornaként funkcionálhatnak, és bár nem reprezentatívak, mindenképpen a deliberatív közvélemény-kutatás szellemének megfelelően virtuális agóraként működnek.

Pszichológia és szociálpszichológia

A rögzített kiscsoportos beszélgetések egyedülálló lehetőséget kínálnak bizonyos csoportfolyamatok elemzésére, a csoporton belüli struktúra és a szerepek kialakulásának elemzésére, valamint a csoportdinamika megfigyelésére. Előnye a szituációnak, hogy nem igazán laboratóriumi jellegű, és a jelentkezők bizonyos motiváltsággal rendelkeznek, valamint hogy a társadalmi hierarchia különböző rétegeit képviselik. A kiscsoportos beszélgetések és az individuális szinten mért attitűdök változásának elemzése együttesen nagy lehetőséget kínál a vélemények stabilitásának vagy változásának jobb megismerésére. Egy deliberatív közvélemény-kutatásban lehetőség van szociometriai elemzésre is, a fókuszcsoportokban pedig arra is mód nyílik, hogy az érvek elfogadása, a többségi álláspont megjelenése és a kialakuló csoportdinamika vizsgálatán túl a rejtőzködő vélemények is felszínre kerüljenek.

---

³⁵ http://www.pbs.org/newshour/forum/january96/fishkin_1-19.html

Pedagógia

A módszer filozófiájában nevelési funkció is szerepel. Fishkin szerint az a jó deliberatív közvélemény-kutatás, amely normatív szempontból jó irányba való elmozdulást mutat,³⁶ és fontos cél az emberek véleményének nevelő célzatú megváltoztatása. A módszer kiváló lehetőséget teremt a pedagógia, és különösen az andragógia – a felnőttképzés – szempontjából a tanulási folyamat vizsgálatára. Adott keretek között a meglévő modell alkalmas tanulási modellek tesztelésére, valamint kondicionálás és szociális tanuláselméletek mechanizmusainak vizsgálatára.

Szociológia

A szociológia nem egyszerűen a véleményváltozásokat kívánja regisztrálni, hanem azokat a mögöttes tényezőket akarja feltárni, amelyek a vélemények kialakulásában szerepet játszottak, és a véleményváltozások értelmezésében felhasználja a csoportdinamikai elemek hatásait is. A szociológiai elemzésekben az episztemológiai szempontok is hangsúlyos szerepet kapnak. A szociológiai megközelítés igencsak ellentmond a Fishkin-féle gondolatmenetnek, amely egy problémamegoldási receptként látja a deliberatív közvélemény-kutatásokat, és kollektív döntésként értelmezi a csoportokban kialakult álláspontokat. A szociológiai megközelítés hagyományosan a vélemények egyéni szintjét vizsgálja, és a csoport kontextuális keretként működik. A szociológia számára rendkívül fontos a minta reprezentativitása, hiszen nem a megkérdezettek és később a deliberációban résztvevők attitűdjeit kívánja bemutatni, hanem társadalmi szinten kíván következtetéseket levonni. Kétségtől igaz, hogy a reprezentativitást csak a szociodemográfiai változók mentén lehetséges biztosítani, de a részvételi szándék jelentős torzító hatású.³⁷ Míg a Fishkin-féle modellben az eljárás legfontosabb célja a vélemények megváltoztatása, addig a szociológia a véleményváltozások okaira kíváncsi, és sem a változtatás, sem a normativitás nem szerepel a célrendszerében. A szociológia komplexebb elemzési technikái és a longitudinális jelleg lehetővé teszi a mozaikszerű építkezést, és több kvalitatív és kvantitatív módszert alkalmazva a magyarázó modellek érvényessége nagy mértékben növelhető.

A deliberatív közvélemény-kutatás különlegessége az, hogy két nagyon elterjedt módszert együttesen alkalmaz: használja a hagyományos kérdőívezést és a fókuszcsoport-vizsgálatot. A deliberatív közvélemény-kutatás a véletlenszerű minta egyes tagjaiból kiscsoportokat hoz létre, majd ezekkel a csoportokkal úgy bánik,

³⁶ <http://cdd.stanford.edu/research/index.html>: 2006 Kina

³⁷ Lásd GREGOR Anikó tanulmányát.

mintha szabályos fókuszcsoportok lennének. Ezzel lehetőséget teremt, hogy társadalmi státusukat tekintve nagyon különböző emberek meghallgassák egymás véleményét az adott témakörökben, vitatkozzanak, és a lehetőségekhez képest konszenzusos következtetésekre jussanak. Maguk a beszélgetések általános útmutatások mentén, de nem standardizáltan folynak a csoportokban,³⁸ és kissé eltérnek a hagyományos értelemben vett fókuszcsoportoktól. Először is, általában nem szokás az attitűdváltozást mint a fókuszcsoportban való részvételtől függő változót kezelni, sokkal inkább arra használják, hogy a már kialakult attitűdöket mélyebben megértése a kutató. A deliberatív közvélemény-kutatáson új információhoz jutnak a résztvevők és a beszélgetés célja az, hogy a többféle álláspont megismerésével változzanak az attitűdök.³⁹

A kvalitatív és a kvantitatív adatok együttes elemzése lehetőséget teremt egyes módszerek és elemzési eszközök megbízhatóságának a tesztelésére is.⁴⁰ Az alapos dokumentálás és az interaktív anyagok feldolgozása pedig arra ad lehetőséget, hogy a véleményváltozások mögöttes okait feltárjuk.

A Magyar Agora

Magyarországon 2005-ben lezajlott első deliberatív közvélemény-kutatás a romák esélyegyenlőségének és társadalmi integrációjának kérdését vizsgálta. Etnikai, illetve kisebbségi témában hasonló vizsgálat korábban csupán egy történt Ausztráliában, ahol az aboriginálok meghurcolásának, jelentős részük kiirtásának és diszkriminációjának, illetve a jóvátétel kérdésének véleményhatterét kutatták ezzel a módszerrel. Magyarországon a roma kisebbség helyzete számos alapvető fontosságú kérdést érint: egyrészt felveti az etnikumok közti kapcsolatok kérdését, amely gyakran konfliktusokhoz, sőt időnként erőszakhoz vezet, valamint a társadalmi felemelkedés problémáját egy olyan, nagy és egyre növekvő kisebbség esetében, amely nemcsak a politikai szervezetsége, társadalmi helyzete, illetve egészségügyi és álláslehetőségei szempontjából van súlyosan hátrányos helyzetben, hanem a hétköznapi életben gyakran diszkrimináció áldozata. Bár a probléma köztudott és történetek is politikai lépések, amelyek támogatásra találtak a magyar társadalom különböző szegmenseiben, jelentős nyilvános vitát alig szerveztek a kérdésről. Ennek oka vélhetően nem annyira a kérdés által kavart erős indulatokban rejlik, mint inkább abban, hogy a hivatalos kijelentések és a közvélemény között igen nehezen áthidalható szakadék húzódik. Ezért volt különösen időszerű a kutatás, amely a kérdésre vonatkozó vélemények szórásának

---

³⁸ <http://www.norc.org/new/polls.htm>

³⁹ <http://www.norc.org/new/polls.htm>

⁴⁰ Ennek példája FEHÉR Bori és DIÓSZEGI Bálint elemzése a Bogardus-skáláról.

és intenzitásának mérésén túl azt is meg kívánta mutatni, hogy a vita során mely vélemények bizonyulhatnak alakíthatónak, és milyen mértékben. A projektben alkalmazott deliberatív közvélemény-kutatás az egyéni meggyőződések rejtett konfliktusaira képes fényt deríteni, ami kísérleti jelleggel példát adhat a hasonló gondolkodású állampolgárok, a nem kormányzati szervezetek és a politika alakítói számára is a konfliktusok feloldásának lehetséges módjára.

2005 nyarán több mint 1000 ember véleményét kértük ki arról, miben látják a cigány kisebbség és a nem cigány többség együttélésének nehézségeit, és mit kellene tenni a konfliktusok csökkentése érdekében. A kérdések három téma köré szerveződtek: egyrészt annak megvitatása köré, hogy a szegénység és az etnikai státus hogyan függ össze, és vajon milyen mértékben beszélhetünk a szegénység etnicizálódásáról; másrészt, hogy mit gondolnak az emberek a cigányokat a legkülönbözőbb élethelyzetekben sújtó megkülönböztetésekről és diszkriminációról; harmadrészt, hogy miként látják a megkérdozettek napjainkban az iskolai és lakóhelyi szegregáció mértékét és súlyosságát. Az 1000 ember közül 200 embert hívtunk meg a szeptemberi nyilvános vitára. A résztvevők 16 csoportban és 3 plenáris ülésen vitatták meg a szegénység, a diszkrimináció, a szegregáció és integráció dilemmáit.⁴¹ A program résztvevőinek véleményét a vitahétvége után ismét megkérdeztük. A módszer, bár nem képes a tényleges magatartásbeli következményeket mérni, de a deliberatív részvétel hatásának tesztelésével legalább a vélemények változásának és változtathatóságának lehetőségeit képes tesztelni.

Irodalom

- BRADY, H., FISHKIN, J., LUSKIN, R. (2003): Informed public opinion about foreign policy. *The Brookings Review*, Summer, 21 (3); cdd.stanford.edu/research/papers/2003/informed.pdf.
- CONGLETON, ROGER (2002): The Median Voter Model. In ROWLEY, C. K., SCHNEIDER, F. (eds.) (2003): *The Encyclopedia of Public Choice*. Kluwer Academic Press, Boston; <http://rdc1.net/forthcoming/medianvt.pdf>
- FARRAR, C., FISHKIN, J., GREEN, D., LIST, CH., LUSKIN, R., LEVY PALUCK, E. (2006): *Disaggregating Deliberation's Effects: An Experiment within a Deliberative Poll*. cdd.stanford.edu/research/papers/2006/nh-disaggregating.pdf
- FISHKIN, J. (1991): *Democracy and Deliberation*. New Directions in Democratic Reform. Yale University Press, New Haven.
- FISHKIN, J. (2000): Virtual Democratic Possibilities: Prospects for Internet Democracy. cdd.stanford.edu/research/papers/2000/brazil_paper.pdf

---

⁴¹ Lásd a programot a függelékben.

- FISHKIN J., HE, B., LUSKIN, R., SIU, A. (2006): *Deliberative Democracy in an Unlikely Place: Deliberative Polling in China*. cdd.stanford.edu/research/papers/2006/china-unlikely.pdf
- FISHKIN J., HE, B., SIU, A. (2005): *Public Consultation through Deliberation in China: the First Chinese Deliberative Poll*. cdd.stanford.edu/research/papers/2005/deliberation-china.pdf
- FISHKIN, J., LUSKIN, R. (2005): Deliberative Polling, Public Opinion, and Democracy: The Case of the National Issues Convention. *Acta Politica*, 40, 284–298.
- FISHKIN, J., LUSKIN, R. (2005): *Experimenting with a Democratic Ideal: Deliberative Polling and Public Opinion*. cdd.stanford.edu/research/papers/2004/democraticideal.pdf
- HANSEN, K. M. (1999): *The Deliberative Poll*. <http://users.unimi.it/dikeius/cos.pdf>
- HANSEN, K. M. (2002): Real Attitude Change through Deliberation. *Yale Bulletin and Calendar*, March 15, 30 (22), Two-Week Issue DOP conference, Turin, Italy.
- IYENGAR, SH., LUSKIN, R., FISHKIN, J. (2005): *Deliberative Preferences in the Presidential Nomination Campaign: Evidence from an Online Deliberative Poll*. cdd.stanford.edu/research/papers/2005/presidential-nomination.pdf
- LIST, CH. (2002): Two Concepts of Agreement. *PEGS: The good society*, 11 (1), 72–79; muse.jhu.edu/demo/good_society/v011/11.1list.pdf
- LIST, CH., LUSKIN, R. C., FISHKIN, J., MCLEAN, I. (2007): *Deliberation, Single-Peakedness, and the Possibility of Meaningful Democracy: Evidence from Deliberative Polls*. personal.lse.ac.uk/list/PDF-files/DeliberationPaper.pdf
- LIST, CH., MACLAIN, I., FISHKIN, J. S., LUSKIN, R. C. (2000): *Does Deliberation Induce Preference Structuration? Evidence from Deliberative Opinion Polls*. personal.lse.ac.uk/LIST/PDF-files/structuration081001.pdf
- LIST, CH., MACLAIN, I., FISHKIN, J. S., LUSKIN, R. C. (2001): *Deliberation, Preference Saturation and Cycles: Evidence from Deliberative Polls*. personal.lse.ac.uk/LIST/PDF-files/structuration081001.pdf
- LUSKIN, R., FISHKIN, J. (2002): Deliberation and „Better Citizens“. cdd.stanford.edu/research/papers/2002/bettercitizens.pdf
- LUSKIN, R., FISHKIN, J., IYENGAR, SH. (2006): *Considered Opinions on U.S. Foreign Policy: Face-to-Face versus Online Deliberative Polling*. cdd.stanford.edu/research/papers/2006/foreign-policy.pdf
- LUSKIN, R., FISHKIN, J., JOWELL, R. (2002): Considered Opinions: Deliberative Polling in Britain. *British Journal of Political Science*, 32, 455–487.; cdd.stanford.edu/research/papers/2002/considered-opinions.pdf
- LUSKIN, R., FISHKIN, J., MCALLISTER, I., HIGLEY, J., RYAN, P. (2005): *Deliberation and Referendum Voting*. cdd.stanford.edu/research/papers/2005/referendum-voting.pdf

- LUSKIN, R., FISHKIN, J., PARK, A., JOWELL, R. (2000): *Learning and Voting in Britain: Insights from the Deliberative Poll*. cdd.stanford.edu/research/papers/2000/general_election_paper.pdf
- LUSKIN, R., FISHKIN, J., PLANE, D. (2002): *Deliberative Polling and Policy Outcomes: Electric Utility Issues in Texas*. cdd.stanford.edu/research/papers/2000/utility_paper.pdf
- NOVECK, B. S. (2003): Designing deliberative democracy in cyberspace: the role of the cyber-layer. *New York Law School Public Law and Legal Theory Research Paper Series*, 03/04 (3), September.
- PARK, A., JOWELL, R., MCPERSON, S. (2002): *The Future of the National Health Service: Results from a Deliberative Poll*. Final Project Report. cdd.stanford.edu/research/papers/2000/report_kings_fund.pdf
- RYAN, P. (2002): Deliberative Polling and the Inevitability of Consensus: the Evidence. *Online Opinion, Australia*; <http://www.onlineopinion.com.au/view.asp?article=1738>
- SPÖRNDLI, M. (2002): Procedure or Substance? Discursive Politics and Outputs. *Yale Bulletin and Calendar*, March 15, 30 (22), Two-Week Issue DOP conference, Turin, Italy.
- VAN DER BRUG, W., VAN DER EIJKM C., FRANKLIN, M. (2002): The Reasoning Public: Education, Interests and Political Choices. *Yale Bulletin and Calendar*, March 15, 30 (22), Two-Week Issue DOP conference, Turin, Italy.

Interneten elérhető források, és további honlapok

- Center for Deliberative Democracy <http://cdd.stanford.edu/research/index.html>
- <http://cdd.stanford.edu/press/2006/bostonreview-nation.pdf>
- <http://cdd.stanford.edu/press/2003/fishing.pdf>
- <http://cdd.stanford.edu/polls/nireland/2007/omagh-percent.pdf>
- <http://cdd.stanford.edu/polls/nireland/2007/omagh-results.pdf>
- <http://www.ida.org.au>
- <http://www.magyaragora.org>
- <http://www.citsov.org/intro-to-dps-print-friendly.pdf>
- <http://communication.utexas.edu/strauss/dor/pastpolls.html>
- http://www.csepeli.com/kotet/csepeli60_fishkin.pdf
- http://en.wikipedia.org/wiki/Social_Choice_and_Individual_Values
- http://www.hc-sc.gc.ca/ahc-asc/pubs/public-consult/2000decision/5-tech-deliberat_e.html
- http://www.pbs.org/newshour/forum/january96/fishkin_1-19.html
- <http://www.pbs.org/newshour/btp/pdfs/onlinepollsignificantchanges.pdf>
- <http://www.sdc.org/~ksjim/arrow.txt>
- <http://www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU37.html>
- <http://wikijp.demokura.org/confluence/>

Melléklet

A deliberatív közvélemény-kutatások összefoglaló táblázata

Téma	Kezdet	Hol	Ki szervezte? Minden esemény a CDD-vel közös szervezés	Hány ember vett részt a beszélgetésekben	Nagyminta
Alkotmányos Reform	1999-10-22	Ausztrália	Issues Deliberation Australia and Research Csihol of Social Sciences at the Australian National University	347	
Kibékülés	2001	Ausztrália	Canberra Régi Parlament	347 Ausztrál és ebből 107 Aboriginál szavazó	
Muzulmánok Ausztráliában	2007	Ausztrália	Canberra Régi Parlament		
Bill of Rights	1999-09-28	Ausztrália ACT			
Parlamentáris reform Dél-Ausztráliában	2002-11-08	Ausztrália, déli régió	Newspoll és egy Dél-Ausztrál Parlamenti Operatív Bizottság	330	1201
Cigányság	2007-05-01	Bulgária			
Euro?	2001-08-26	Dánia	Hétfő Reggel (újság) és a Dél-Dániai Egyetem	364	
Hol legyenek kórházak	1999-03-07	Dánia, Fyns Amt		75	1000

Média	Fő kérdés	Eredmény	Egyéb
	Az államforma: alkotmányos királyság vagy köztársaság	Az információ néhány kérdésben a szavazást potenciálisan befolyásoló változást eredményezett.	
Australian Broadcasting Corps, BBC WORLD	Hogyan fognak a őslakosok és a bevándorolt Ausztrálok együtt élni a 21. században	29 százalékponttal emelkedett 31%-ról 60%-ra azoknak a száma akik fontosnak tartják a megbékélést	Előkészítő mikro-delibek, www.ida.org.au/reconciliation/results.php
	Mi a szerepe a két háznak, hogyan lehetne javítani a kormány munkáját és az átláthatóságot		
Maga a hétvége TV, Danish Broadcasting			A miniszterlenök, Poul Nyrup Rasmussen, az ellenzék vezére Anders Fogh Rasmusse valamint a főbb szereplői a politikai életnek részt vettek a hétvégén Egy hónappal a népszavazás előtt Háromszoros kérdezés

Téma	Kezdet	Hol	Ki szervezte? Minden esemény a CDD-vel közös szervezés	Hány ember vett részt a beszélgetésekben	Nagy minta
Oktatásügy	2007-01-27	Észak-Írország, Omagh	Omagh Further Education Collage, Newcastle University, Queen's University Belfats	127	600
EU	2007	Európa	EU	Az unió polgárai	
Jelöltválasztás	2006	Görögország,Athén, Maroussi			
Egészségügy	2005-10-09	Kanada		kb. 200	
Energiaforrások	1905	Kanada, Nova Scotia	Power Energy Forum	150	
Helyi infrastrukturális fejlesztések	2005	Kína, Zeguo Wenling		257_269 véletlenszerűen kiválasztott állampolgár	
Az év projektje	2006-03	Kína, Zeguo Wenling			
Cigányság	2005-09	Magyarország	ELTE TÁTK	200 magyar	1135
Európa (EU+)	1995	Nagy-Britannia			
Királyság	1996	Nagy-Britannia			
Általános választások	1997	Nagy-Britannia	Manchester	276	
Egészségügy		Nagy-Britannia			
Bűnözés	1994-04-15	Nagy-Britannia, Manchester	Channel 4	301	896
Városfejlesztés	1999-09-28	Norvégia, Konsberg Kommune		48	1200

	Média	Fő kérdés	Eredmény	Egyéb
	BBC Northern Ireland	Tudományos véletlen minta vesz részt az eseményen		
		Európa fő kérdései		
		Hogyan költsek el a közmunákra szánt költségvetési pénzt?	Megszavazta ugyanazt a helyi önkormányzat	
		Mi legyen az év projektje		
	Origo, MTV	Szegregáció, Diszkrimináció		Szociológiai nézőpont
		A királyság jövője	Liberálisok támogatottsága 13%-ról 33%-ra nőtt a Labour és a Konzervatívok támogatottsága pedig csökkent	A választást megelőző hétvégén
		A bűnözés okai, a büntetések, a vádlott, illetve az áldozat jogai fiatalkori bűnözés	Tony Blair részt vesz benne	Háromszoros kérdezés

Téma	Kezdet	Hol	Ki szervezte? Minden esemény a CDD-vel közös szervezés	Hány ember vett részt a beszélgetésekben	Nagy minta
Környezet és fejlesztés	1998-03-27	Norvégia, Nordland Fyke		83	1200
Környezet és fejlesztés	1999-04-24	Norvégia, Stord Kommune		41	905
Egészségügy és egészségügyi hozzájárulás	2006-03	Olaszország Regione Lazio	Ispo (Institute for the Studies of Public Opinion) és Reset magazine		
Regionális költségvetés		Olaszország Regione Lazio	Reset magazin		
Választások	1996	USA		240 fő	
Oktatásügy	1999	USA	Nike Foundation and Oregon Public Broadcasting		Portland school system students
Amerika szerepe a világban	2004	USA	By the People		
Egészségügy és oktatás	2005-09-10	USA	By the People	981	
Energiaforrások		USA	Public utility commission of Texas Central Power and Light		
Energiaforrások		USA	Southwestern Public Service (Amarillo)		
Energiaforrások	2003-08-19	USA Nebraszka	The Nebraska Public Power District (NPPD)		
Amerikai külpolitika	2003-11	USA, Kalifornia, Berkley	Survey Research Center of the University of California at Berkeley and Survey Research Center of the University of California at Berkeley	243	
Energiaforrások		USA, Louisiana, Shreveport	South West Electric Power		

	Média	Fő kérdés	Eredmény	Egyéb
				Háromszoros kérdezés, országos
				Háromszoros kérdezés
	Reset magazin		Két miniszter és a régió elnöke is eljött	
		Politikai támogatás, pl belügyminiszter		
				10 városban egyidejűleg
	US közzolgálati TV közvetítette		http://www.pbs.org/newshour/btp/pdfs/onlinepollsignificanchanges.pdf	http://www.pbs.org/newshour/btp/articles/events_dop.html
			Újrahasznosítható energia törvények	
		Consumer Energy Forum		
	US közzolgálati TV (PBS) közvetítette			On-line és face -to -face az Iraki háburó előtt közvetlenül

Téma	Kezdet	Hol	Ki szervezte? Minden esemény a CDD-vel közös szervezés	Hány ember vett részt a beszélgetésekben	Nagyminta
Gazdasági együtműködés és reptér	2002-03-01	USA, New Haven		136 fős reprezentatív minta a körzet 15 városából	
Energiaforrások		USA, Texas, Abilene	West Texas Utilities		
1 st National Convention	1996	USA, Texas, Austin	Texasi Egyetem	460	914
Energiaforrások		USA, Texas, Beaumont	Entergy		
Energiaforrások		USA, Texas, Dallas	Texas Utilities		
Energiaforrások		USA, Texas, El Paso	El Paso Electric		
Energiaforrások		USA, Texas, Houston	Houston Lighting and Power		

Média	Fő kérdés	Eredmény	Egyéb	
133/1032			Bevételelosztás, illetve a reptér jövője, vagy fordítva	Follow up: találkozás a helyi politika vezetőivel
		Al Gore mint elnök megjelenik	Nem teljesen reprezentatív	